

SERES ATTILA

A „Krusevói Köztársaság” politikai berendezkedése és hatalmi szervezete

A hazai történeti irodalomban Palotás Emil mutatott rá a legérzékletesebben arra, hogy milyen fejlődési utat jártak be a Balkán-félsziget nemzeti felszabadító mozgalmai a XIX-XX. század fordulóján. Talán a legsajátosabb ezek közül az az autonómiakoncepció, amely a korabeli nemzetállami affinitásokkal szemben egy, az egyes etnikai közösségek együttműködésén alapuló föderatív berendezkedést kívánt érvényre juttatni a történelmi Makedónia területén.¹

A makedóniai forradalmi mozgalom történetén belül is a legizgalmasabb fejezet az 1903. augusztus 2-án, Illés napján (Ilinden) kirobbant népi felkelés, illetve annak nyomán egy kisvárosban, Krusevóban létrejött, kérészéletűnek bizonyuló kormányzati-igazgatási entitás, az ún. „Krusevói Köztársaság”. A korabeli események főszereplői, az új hatalmat létrehozó politikusok, népi vezetők sosem kiáltották ki a köztársaságot, a kísérlet mégis ekként vált általánosan elterjedté a macedón nép kollektív emlékezetében, ekként rögzült a hivatalos macedón politikai ideológiában, és konszenzusos alapon ma is ekként deklarálja a modern macedón történetírás. A Krusevóban megteremtett népi kormányzatnak a macedón nemzeti ideológiában és történelemben azért kulcsfontosságú a jelentősége, mert legitimálja a macedón nép államlakítási vágyát, történelmi precedenst teremt államszervező képességének igazolására.² Tanulmányunkban azt a kérdést szeretnénk megválaszolni, hogy

¹ Palotás Emil: *A nemzetállamiság alternatívái a Balkánon a 19. század végén – 20. század elején*. MTA TTI, Budapest 1999, 7–12.

² A legfontosabb szakirodalmi feldolgozások és dokumentumgyűjtemények: Манол Пандевски: *Националното прашање во македонското ослободително движење (1893-1903)*. Скопје, 1974. Христо Андонов-Полјански: *Одбрани дела*. Том 5. Илинденското востание. Скопје, 1980. Петар Пепељугоски: *Востаничките дејствија при ослободувањето и одбраната на Крушево 1903 година – Илинденско востание*. In: *Прилози за Илинден*. V. Ред.: Михаило Апостолски. Битола-Крушево, 1983. 91-106. Ристо Дамјановски: *Воената организација и тактика во Илинденското востание*. Уо. 107–120. Александар Т. Христов:

önálló állam letéteményesének tekinthetjük-e ezt a hatalmi szervezetet, s mi volt valójában a „Kruševói Köztársaság”? Szuverén állam, városállami kezdemény, forradalmi enkláv?

Makedónia nemzetközi jogi státuszát az 1903. évi Illés-napi felkelés előtt meghatározó utolsó nemzetközi dokumentum az 1878. július 13-i berlini egyezmény volt, amely újraszabta a nem sokkal korábbi san stefano-i békében az orosz érdekek szerint kialakított Nagy-Bulgária határait, s Makedóniát ismét az Oszmán Birodalom integráns részévé tette. A nemzetközi okmány 23. cikkelye reformok megvalósítását irányozta elő az Oszmán Birodalom európai tartományai számára, bár ezek tartalmát nem pontosította. Mindössze arról szólt, hogy a helyi lakosság bevonásával olyan szervezeti reformokat kell végrehajtani, amelyek érinthetik a belső berendezkedést is, de még ezek határidejét sem szabta meg.³

1893-ban Makedóniában alakult meg egy főként értelmiségiekből álló titkos szervezet, amely hamarosan felvette a Belső Makedón Forradalmi Szervezet nevet (a mozgalom macedón rövidítése alapján: VMRO).⁴ A szervezet vezetőinek célja eleinte az volt, hogy érvényt szerezzenek a berlini szerződés 23. cikkelyének egyre húzódó életbeléptetéséhez, vagyis a szultáni önkény elleni harc jegyében valamiféle közigazgatási különállás elfogadására kényszerítsék a török adminisztrációt. A politikai autonómia fogalma csak később, a VMRO 1896-ban kidolgozott alapszabályában jelent meg először egy pontosabban nem körvonalazott föderatív struktúra egyik szegmensként. Ez a

ВМРО и македонската државност. Историско-правен осврт. Скопје, 1993. 42–79. Крсте Битоски: Еден поглед врз името на револуционерната власт во Крушево 1903. In: Прилози за Илинден. VII. Ред.: Ѓорѓи Ј. Цаца et al. Крушево, 1993. 45–53. Данчо Зографски: Значењето на Илинденското востание. Уо. 55–65. Историја на македонскиот народ. Том трети. Македонија во деветнаесеттиот век до Балканските војни. Ред.: Крсте Битоски. Скопје, 2003. Владо Поповски: За карактерот на демократизмот во македонското револуционерно движење. In: Прилози за Илинден. IV. Крушево, 1979. 429–447. Документи о борбе македонскогo народа за самостојателност и национално гoсударство. Том првoй. От поселение славян в Македонији до конца первой мировой войны. Ред.: Христо Андонов-Полянски. Скопје, 1985. Турски документи за убитството на Гоце Делчев. Ред.: Александар Стојановски. Скопје, 1992. Турски документи за илинденското востание. Ред.: Александар Стојановски, Скопје, 1993. Турски документи за илинденското востание од султанскиот фнод «Јилд’з». Ред.: Драги Ѓорѓиев et al. Скопје, 1997.

³ Македонија во билатералните и мултилатерални договори на балканските држави 1861–1913. Документи. Ред.: Михајло Миноски. Скопје 2000, 93–96.

⁴ Христов: Id. мѹ, 15–29.

dokumentum emellett etnikai hovatartozásra való tekintet nélkül Makedónia minden lakóját felszólította, hogy csatlakozzon a mozgalomhoz.⁵ A „belső szervezet” egész Makedóniára kiterjedő tömegbázisának fokozatos kiépülésével, a szervezet kiszélesedésével és megnövekedésével továbbfejlesztették a szervezet autonómiakoncepcióját: a végcél a Makedóniát alkotó népek egalitárius demokratikus köztársaságának a megteremtése lett.⁶ A századfordulóra ez a koncepció azt vetítette előre, hogy a kitűzött feladatot kizárólag fegyveres úton lehet elérni, a szultáni vezetést csak erőszakkal lehet rávenni a minimális változtatásra is. Nem véletlen ezért, hogy a fegyveres szervezkedés mindig egy lépéssel a „belső szervezet” végső politikai céljainak kikristályosodása, s végső politikai arculatának kiformálódása előtt haladt. Ezzel magyarázható az is, hogy a katonai iskolát végzett, s ezért a stratégiai tervezést irányító Goce Delcsev lett a VMRO emblematikus figurája.⁷ Már az említett 1896. évi alapszabály egy széleskörű, több szintű, egészen a legapróbb falvakig lenyúló szervezeti struktúra létrehozását irányozta elő. Makedóniát öt nagyobb „forradalmi körzetre” osztották, s illegális fegyvercsempész-útvonalakat is kiépítettek Bulgária, illetve Görögország irányából.⁸ A VMRO 1903 májusában tartott szmílevói kongresszusán a felkelés meghirdetése mellett határoztak, ami 1903. augusztus 2-án (a régi ortodox naptár szerint július 20-án), Illés-napján tört ki. A felkelés tömeges méreteket a bitolai vilajet hasonló nevű központi szandzsákjában öltött, nagyjából az Ohrid, Kicsevo, Prilep, Florina városok által határolt négyszögben. A felkelés utóvédharcai egészen október elejéig tartottak, bár ebből a bő két hónapból, augusztus 2-tól számítva, mindössze tíz napig tartott ki az egész felkelés során a legjelentősebb eredményeket elérő Krusevo városa, s az ott újonnan létrejövő népi hatalom.⁹

Annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogy miért éppen Krusevo vált a felkelés gócpontjává, s miért éppen itt sikerült kiépíteni a népi hatalmat, az elsődleges tényezőt a város kedvező hadászati védelmi lehetőségei jelentik. A város a Pelagóniai-síkság mentén hosszan (40-50 km) elnyúló, észak-déli irányú hegyvonulat egyik nyergében fekszik, mintegy 1250 méteres tenger-

⁵ Документи о борбе македнoскогo народа. 362–364.

⁶ Андонов-Полјански: Id. mű, 6-29., Пандевски: Id. mű, 239–262.

⁷ Дамјановски: Id. mű, 107–111.

⁸ Христов: Id. mű, 29–34.

⁹ Андонов-Полјански: Id. mű, 31–56.

szint feletti magasságban. A védelmi pozícióit növeli, hogy a hegyvonulat fő gerincétől a folyó völgyig, illetve a sík területekig mindkét oldalon, nyugati és keleti irányban egyaránt meredeken leszakadó, lankákkal alig tagolt hegyoldalak alakultak ki. Mindez azt jelentette, hogy egy ellenséges haderőnek a város elleni támadás előkészítéséhez, a csapatösszevonásokhoz és a stratégiai támadó pontok megszállásához hosszabb felvonulási idő kellett. Éppen a nehézközlethetősége és szeparált helyzete volt a fő oka annak, hogy a várost benépesítő aromun lakosság ide telepedett a XVIII. század második felében. A XIX. század első felében megindult a főleg juhtenyésztéssel foglalkozó szláv népesség beáramlása is. Krusevo helyzete rendhagyó volt abból a szempontból is, hogy a városban a török adminisztráció közegein kívül soha nem éltek muzulmánok. A város elszigetelt földrajzi helyzete, valamint ortodox lakosságának összetartása lehetővé tette, hogy megakadályozzák a muzulmán elemek beköltözését. Ennek eredményeként nem épültek a városban az iszlámhoz kötődő vallási, kulturális intézmények, mecsetek, dzsámik vagy medreszék.

Második okként említhetjük a város lakóinak hagyományosan kialakult gazdasági különállását és magas szintű társadalmi-közösségi szervezethez. A város lakóinak sikerült megváltani a korábbi szpáhik magánbirtokaivá változtatott csiflik-birtokokat, illetve az azok szerves részét képező város környéki legelőket, valamint a város belterületén található iparos műhelyeket. A csiflik-birtokok egy összegben történő megváltására vonatkozó jogi döntést egy 1844-ben kelt szultáni fermán erősítette meg. A helyi gazdálkodás és kereskedelem fejlődése szemszögéből ítélve ez óriási horderejű változást eredményezett, hiszen a gyakorlatban azt jelentette, hogy a város lakói ezzel mentesültek a leginkább török etnikumú birtokos rétegnek fizetendő adók alól. A XIX. században a város híres kereskedőcsaládjai több privilégiumot nyertek a török uralkodó rétegtől, míg a város aromun lakóinak másik része a korábbi fejlett kézművesipar folytatója volt. Különösen híresek voltak a könnyűfémipari termékeik. Ennek köszönhető, hogy a felkelés idején a városban (egyedülálló módon) fegyverkészítő üzemek létesültek, amelyekben muníciót és ágyúkat is gyártottak.¹⁰

Harmadik összetevőként emelhető ki, hogy Krusevo lakossága korábban – még jóval a felkelés előtt – legálisan fegyverekhez juthatott. A bitolai vilajet

¹⁰ Историја на Крушево и Крушевско. Од постанокот на градот до поделбата на Македонија. Кн. 1. Ред.: Крсте Битоски. Крушево 1978, 15–47.

élére 1887-ben kinevezett új előljáró (váli), Halil Rifat pasa ugyanis posztjának elfoglalása után nem sokkal helyi reformtervet dolgozott ki a keresztény és muzulmán lakosság között kiéleződő feszültségek enyhítésére. A központi kormány által is jóváhagyott program lehetővé tette a keresztény települések lakosságának önvédelmi célú legális felfegyverzését. Ennek előzménye volt, hogy az 1880-as évek közepétől megszorodtak a vilajet területén a főleg muzulmán albán falvak férfilakosságából verbuválódott szabadcsapatok, az ún. basibozuk-bandák kegyetlenkedései. A reform keretében Rifat engedélyezte, hogy a keresztény települések lakossága népi milíciákat (mac. „farija”) hozzon létre, amelyek a hatóságokkal együttműködve és a rendvédelmi szervezetnek alárendelve részt vettek az erőszak megfékezésében. Néhány év múlva azonban Rifat ellenzéke elérte, hogy eltávolítsák a posztjáról, s a vilajet élén történt változással párhuzamosan megszüntették a „farija” intézményét is.¹¹ Annak maradandó hatásait azonban nem szabad lebecsülni, hiszen megnyitotta az utat a keresztény lakosság önvédelmi szerveződéséhez és egyfajta félkatonai életmód kitapasztalásához – sőt a legális úton szerzett fegyvereket csak kevesen szolgáltatották vissza a török igazgatásnak.

A felkelés előzetes szervezettségére utal, hogy már kirobbanásának napján mintegy 750 fegyveres (akik létszáma a város bevétele után 1200 főre duzzadt) gyülekezett a város környékén. 1903. augusztus 2-ről 3-ra virradó éjszaka a felkelők elfoglalták a város főbb stratégiai pontjait: a kaszárnyát, a város feletti hegycsúcsokat, a távíró épületét, a közintézményeket, s elűzték a török katonaságot és adminisztrációt.¹²

Először az új népi hatalom törvényhozó testületének szerepét betöltő „népgyűlés” vagy „városi gyűlés” alakult meg. Ennek 60 tagját a városon belül külön mahalékba települt – a források lakonikus meghatározása szerint – „három etnikai csoport” delegálta, egyenként 20-20 főt. Valóban három nemzetiség képviselői éltek együtt a városban: a többséget alkotó ortodox aromunok, a velük együtt betelepülő, s jórészt hozzájuk asszimilálódott ortodox albánok, valamint az ortodox délszlávok. Feltételezhető azonban, hogy a törvényhozó testületen belül valójában nem kizárólag etnikai, hanem etnikai és felekezeti vonalak mentén tagolódtak a megnevezett képviselői csoportok. Az első 20 fős „frakciót” így a konstantinápolyi patriarchátus joghatóságát

¹¹ И. М. Ямбаев: Македония в 1878-1912 гг. In: В «пороховом погребѣ Европы» 1878–1914. Ред.: В. Н. Виноградов et al. Москва 2003, 298–299.

¹² Историја на македонскиот народ. Id. mű, 302–304.

elismerő, főként aromun és ortodox albán lakosok alkották. A második a bolgár exarchátus által fenntartott egyházi intézményekhez kötődő, döntően makedóniai szláv népesség akaratát jelenítette meg. Végül a harmadik csoportba az ún. „romanofil” vagy „nacionalista” aromunok tartoztak, akik a román nemzettel való nyelvi-kulturális azonosságot, a Balkán román és aromun népességének közös gyökereit hirdették.¹³

Ennek a törvényhozó testületnek a soraiból választották meg az „ideiglenes végrehajtó tanács” vagy „ideiglenes végrehajtó bizottság” néven emlegetett hat fős végrehajtó hatalmat, amely a kormány szerepét töltötte be. Ebbe a testületbe a „népgyűlést” alkotó három etnikai-felekezeti csoport két-két tagot delegált. A kormány elnöke a konstantinápolyi patriarchátus templomába járó aromun Dinu Vangel lett, aki egyben az igazságszolgáltatásért felelős tárcát kapta meg. A másik öt tárca élén álló személy a terménybeszolgáltatást, a pénzügyeket, a rendőrséget, a termelést és közellátást, valamint az egészségügyet felügyelte. Az „ideiglenes végrehajtó tanács” székhelyéül a patriarchátus iskoláját jelölték ki. A beszámolók alapján a grémium több intézkedést is hozott. Először elrendelte a ruha- és cipőkészítő műhelyek termelésének megindítását a fegyveres alakulatok ruházattal való ellátása és az elhasználódott ruhanemű cseréje érdekében. Ezt követően a fegyverarzenál folyamatos bővítését és felújítását végző üzem munkájának beindításáról döntött. Az elszigetelt helyzetben lévő város élelmiszerellátásának zavartalanságát szolgálta az az intézkedés, melynek értelmében a város szűkebb vonzáskörzetéhez tartozó néhány faluból terményeket szedtek be. A közrend fenntartása érdekében csendőri alakulatokat állítottak fel.¹⁴

A hatalmi szervezet csúcán a szocialista Nikola Karev vezette, három főből álló „legfelsőbb vezetői kar” állt. Valószínűleg ez volt a krusevói hatalom tényleges vezető szerve, hiszen a teljes hatalom fejének, „elnöknek” az ennek élén álló Nikola Karevet tekintették. Egy erős elnöki rendszer körvonalai fedezhetők fel a „legfelsőbb vezetői kar” tevékenységében, hiszen a fentebbiek ismeretében ez nemcsak a polgári vezetés legfelsőbb fóruma volt, hanem a fegyveres alakulatok felhasználására is kiterjedt a jogköre. A fennmaradt visszaemlékezések szerint például a népgyűlés döntéseiben úgy hivatkozik a „legfelsőbb vezetői karra”, mint a népi hatalom csúcsszervére, legfőbb irányítójára. A törvényhozó grémium azt is kimondta, hogy a kormányfunkciót

¹³ Битоски: Id. mű, 45–46.

¹⁴ Документы о борьбе македонского народа. 438–439.

ellátó „ideiglenes végrehajtó tanács” is a „legfelsőbb vezetői karral” egyetértésben gyakorolja hatalmát.¹⁵ A „legfelsőbb vezetői karnak” a hatalmi struktúra csúcsszerveként való megjelenítődését az is bizonyítja, hogy a „népgyűlés” genezisében ennek a testületnek a bábáskodása játszotta a főszerepet. Egyes utalások alapján ugyanis arra lehet következtetni, hogy először a krusevói forradalmi körzet parancsnoksága kezdeményezte valamiféle – később „népgyűlésnek” nevezett – jogalkotó szerv összehívását.¹⁶ Mivel Karevet és stábját már a szmílevói kongresszuson kijelölték a krusevói forradalmi körzet parancsnokává, a felszabadított városban való berendezkedés nem is jelenthetett különösebb problémát: a majdani hatalomátvétel menetével kapcsolatban Karev és az általa irányított stáb már korábban kialakította elképzeléseit, s így kész programmal érkezett a felszabadított városba.¹⁷

A szakirodalom felvetette, hogy az említett hatalmi szervek mellett létezhetett egy ún. „vajdai tanács” is, amelynek hatalmi szerepköre egyelőre meghatározhatatlan.¹⁸ Az egyes cseta-alakulatok élén álló vezetőket nevezték „vajdáknak”. Valószínűleg ez a testület tartotta a közvetlen kapcsolatot a különféle fegyveres csoportok és a legfelsőbb katonai vezetés között, s ez felelt az operatív irányításért is. A meglétére abból is következtethetünk, hogy a legnagyobb fegyveres erővel rendelkező, s a harcoló alakulatok körében a legnagyobb tiszteletnek örvendő Pitu Guli semmilyen posztot nem kapott a vezető testületekben, legalábbis nincsenek erre utaló adatok. Annak ellenére, hogy a forradalmi körzet parancsnokságának nem volt tagja, a parancsnokság felkelésre felszólító augusztus 2-i kiáltványát ő is aláírta.¹⁹ A körülötte csoportosuló katonai egységek ereje könnyen egy alternatív hatalmi centrum kialakulásához vezethetett. Független cselekvőkészségét az is bizonyítja, hogy augusztus 13-án, amikor a török csapatok elérték a város központját, nem engedelmeskedett a legfelsőbb vezetés felszólításának, amely a polgári lakosság evakuálásáról és a csapatok kivonásáról szólt, hanem közel 400 főre duzzadt haderejével tovább folytatta a küzdelmet.²⁰

¹⁵ Историја на Крушево и Крушевско. Id. тѹ, 205.

¹⁶ Пандевски: Id. тѹ, 193.

¹⁷ Уо. 187.; Андонов-Полјански: Id. тѹ, 41–42.

¹⁸ Историја на Крушево и Крушевско. Id. тѹ, 205.

¹⁹ Документи о борбе македонского народа. Id. тѹ, 434.

²⁰ Пандевски: Id. тѹ, 200.

Krusevo példája a török vezetés számára is elrettentővé vált, ezért már augusztus 3-án megkezdődtek a török csapatösszevonások a hegyvonulat lábánál. A török haderő számára ennek a tűzfészeknek a kiiktatása elsőrendű feladattá vált, hiszen a folytatódó harcok közepette a város olyan bástyává válhatott, amelynek sikerei tovább lendíthették a felkelés menetét. A török forrásokból nyilvánvaló, hogy az oszmán vezetés tisztában volt azzal, hogy Krusevóban a felkelők bizalmát élvező politikai elit ragadta magához a hatalmat és megkezdte egy új igazgatási-kormányzati rendszer kiépítését. Így például a bitolai váli, Ali Riza pasa augusztus 4-i számjeltávirata elismerte, hogy a felkelők megszerezték a kormányhatalmat. A bitolai kaza előljárójának 1903. augusztus végi összesítő jelentése a harcok során keletkezett veszteségekről ugyancsak megemlítette, hogy a felkelők Krusevóban hozzákezdtek a hatalom újjászervezéséhez, sőt külön kiemelte, hogy adót szedtek a város és a környező falvak lakosságától, ami már önmagában bizonyos állami funkciók meglétét nyomatékosította. Végül a város elleni hadműveleteket irányító Bahtijar pasa harcairól a szultán számára készített, augusztus 13. után keletkezett feljegyzés említést tett a „bizottságról”, amely megtagadta a város feladását.²¹ A törökök azonban augusztus 13-án végleg elfoglalták a várost, ahol hatalmas pusztítást végeztek a holdudvarukban odaérkező martalóc-csapatok közreműködésével.²²

A krusevói népi hatalmat tehát fegyveres erővel verték le, ugyanakkor megítélésünk szerint sem a belső, sem a külső feltételei nem voltak meg annak, hogy ez a hatalom a későbbiekben békés úton megszilárduljon, s egy demokratikus köztársasággá érjen. A macedón jogtörténetírás szerint a „Krusevói Köztársaságot” de facto önálló államnak kell tekinteni, hiszen szuverén hatalom gyakorolta az állami funkciókat, meghatározott területi kiterjedésű volt, s az említett hatalom őt támogató tömegbázissal bírt. A fentebbiekben felvázolt hatalmi struktúra azonban önmagában több kételyt is ébreszt abban a tekintetben, hogy jogi vagy jogtörténeti szempontból az itteni államszervezési kísérlet végül egy önálló, stabil alapokon nyugvó, modern köztársaságnak tekinthető államformát eredményezett. Megemlítenénk például, hogy a klasszikus államelméletekben egymást kiegészítő és korláto-

²¹ Уо.; Турски документи за илинденското востание. Id. mű, 59–132.

²² Турски документи за илинденското востание од султанскиот фонд «Јилд'з». Id. mű, 36–37., 92–96., 103–104., 112–113., 130–131.

zó három hatalmi ág (törvényhozói, végrehajtói, bírói) közül Krusevóban nem jött létre a bírói hatalom.²³

A belső feltételek elégtelenségénél mindenekelőtt azt kell leszögezni, hogy a „Krusevói Köztársaság” léte és kiterjedése időben és térben is korlátozott volt. A kialakuló új népi kormányzat hatalmi körzete a városon kívül mindössze az annak szűkebb vonzáskörzetéhez tartozó 3-4 szláv falura terjedt ki, amelyek lakossága elismerte az új hatalmi szervek fennhatóságát. Az ittenihez hasonló helyzet a felkelés során csak két, Krusevótól délre található aromun lakosságú városias településen, Neveszván és Kliszurán alakult ki, ahol a helyi lakosok szintén elűzték a török adminisztrációt, de nem hoztak létre a krusevóihoz hasonló öngazgatói rendszert.²⁴ Így Krusevo lakóinak kezdeményezése az új népi hatalom megteremtésére egyedülálló maradt a felkelés során, s nem mutatott túl az amúgy is elszigetelt helyzetben lévő város szűk keretein. Az egész Makedóniára, annak vallási hovatartozásra való tekintet nélkül minden lakosára kiterjedő remélt népi egységet sem sikerült megteremteni. Noha az új hatalom híres augusztus 3-i manifesztuma azokból a demokratikus elképzelésekből merített, amelyeket a VMRO radikális demokratái és szocialistái dolgoztak ki, s amelyben deklarálták, hogy nem a muzulmán parasztlakosság ellen fogtak fegyvert, s egyben csatlakozásra szólították fel őket,²⁵ azoknak a muzulmán falvaknak a lakossága, ahová el tudták juttatni a kiáltványt, a legjobb esetben is csak semleges álláspontra helyezkedett.²⁶ Márpedig a Makedónia tekintélyes hányadát alkotó muzulmán lakosság kimaradása kérdésessé tette az új államhatalom sikeres konszolidációját. A történészek rekonstruálásakor úgy tűnik továbbá, hogy maguk az új hatalom képviselői is mintha csak ideiglenes kormányzatra rendezkedtek volna be. A „végrehajtó tanács” összes intézkedése egy háborús állapot termékének tekinthető, voltaképpen mindegyikük a túlélést, a végső harcra való felkészülést szolgálta.

²³ Стеван Габер: Политолошко-идејните особености на Крушевската Република. In: Никола Карев – Време и дело. Скопје 1970, 37–43.

²⁴ Битоски: Id. mŭ, 51.

²⁵ Документи о борбе македонского народа. Id. mŭ, 434–436.

²⁶ Манол Панчевски: Илинденското востание, османката власт и турското население во Македонија. Историја, 1973. 2. 9–36.; Шабан Превала: Моменти од врските и соработката на македонските војанци со симпатизери од албанската народност. In: Прилози за Илинден V. Id. mŭ, 121–125.; Јусуф Хамза: Односот на ТМОРО кон турското население во Македонија во периодот 1893-1903 година. Историја, 1985. 2. 119–130.

Az Illés-napi felkelés és így a „Krusevói Köztársaság” sorsa külsőleg is előre elrendelt volt. A Balkán-félsziget addig önállósult kis nemzetállamai monarchikus berendezkedésűek volt, ráadásul Szerbia és Montenegró kivételével mindenhol idegen uralkodócsaládok jogara alatt. Az európai uralkodóházak leszármazottainak trónra ültetése egyfelől része volt a nagyhatalmak közötti kompromisszumnak, másfelől a kis nemzetek ettől a megoldástól hathatós külhatalmi támogatást vártak, ezért ezek a monarchiák a második világháború befejezéséig vagy még azt követően is fennmaradtak. Ilyen geopolitikai környezetben egy demokratikus és egalitárius kisállam megmaradása nehezen lett volna elképzelhető. Végző soron a krusevói hatalom győzelme esetén egy nemzetiségi-vallási szempontból megosztott gyenge államalakulatnak kellett volna szembenéznie az eltérő társadalmi berendezkedésű környező nemzetállamok egyre erősödő területi étvágyával. Az Illés-napi felkelés teljes egészében kudarcot vallott, hiszen még szervezeti változtatásokat, területi vagy politikai autonómiát sem tudott kikényszeríteni a szultáni kormánytól.